

המאבק על עתיד יחסי ארצות הברית-ערב הסעודית והשלכותיו על ישראל

אלדד שביט ויואל גוז'נסקי

החלטות שקיבל לאחרונה הסנאט האמריקאי בתגובה לרצח העיתונאי הסעודי, ג'מאל חשוקג'י ולעתיד המעורבות האמריקאית במלחמה בתימן, משקפות את הפער הגדול הקיים כיום בין עמדת הנשיא טראמפ וממשלו לבין רבים מהמחוקקים באשר ליחס לסעודים. להערכתנו, הלחצים המופעלים על הממשל אינם מיועדים כדי להביא לסיום הקשרים ההיסטוריים עם ערב הסעודית, אלא הם מכוונים לשלוח מסר ולהבהיר לממלכה ובעיקר ליורש העצר, מוחמד בן סלמאן, כי להתנהלות סעודית "לא אחראית" יש מחיר וכי חובה עליה לקחת בחשבון גם את הצרכים והאינטרסים האמריקאים. הרושם הוא, כי, למרות רצונו של הנשיא דונאלד טראמפ לשים מאחוריו את הפרשה, המילה האחרונה בנושא טרם נאמרה. רמת האינטימיות שאפיינה את הקשר בין שתי המדינות מאז החל ממשל טראמפ את כהונתו ועומק שיתוף הפעולה צפויים להיות מושפעים מהצעדים שינקוט הממשל האמריקאי ובעיקר מתגובתה של ערב הסעודית למהלכים אלה. סדרי העדיפות שמציג ראש ממשלת ישראל בכל הקשור לדרך הטיפול בהשלכות פרשת חשוקג'י נכונים, ונראה כי על ישראל להמשיך להלך על הקו הדק שבין גינוי צעדים שיש בהם מרכיב מובהק של הפרת זכויות אדם לבין ההבנה בישראל כי לממלכה תפקיד חשוב ביצירת המאזן האזורי ובקידום האינטרסים המשותפים שלה עם ישראל.

פרשת רצח העיתונאי הסעודי, ג'מאל חשוקג'י, והאסון ההומניטרי לו תורמת המערכה הצבאית הנמשכת בתימן - גרמו לעימות פנים אמריקאי בין ממשל טראמפ לבין הקונגרס ובכלל זה מחוקקים רפובליקנים הנחשבים בעלי ברית של הנשיא. בניגוד לעמדת הנשיא דונאלד טראמפ הסנאט האמריקני אימץ פה אחד, במהלך נדיר במסגרתו חברו סנאטורים רפובליקנים לדמוקרטים, החלטה הצהרתית המטילה אחריות מלאה על יורש העצר הסעודי, מוחמד בן סלמאן, לרצח. בנוסף, התקבלה בסנאט הצעת חוק הקובעת כי על ארצות הברית להפסיק את תמיכת הצבא האמריקאי בערב הסעודית במסגרת מלחמתה מול המורדים החותיים בתימן. יוזכר, כי כבר בחודש נובמבר חיל האוויר האמריקאי הפסיק לתדלק את מטוסי הקואליציה הערבית התוקפים יעדים של החותיים בתימן (הגם שנשמעה טענה כי לממלכה יכולת תדלוק אווירית עצמאית).

הפער הגדול בין עמדת הנשיא טראמפ וממשלו לבין המחוקקים גבר עוד יותר לאחר שה-CIA השלים תדרוך בנושא של הוועדות הרלוונטיות בשני הבתים. טראמפ עצמו, שהבטיח להטיל וטו אם החקיקה בנושא תימן תאושר על ידי שני הבתים, ממשיך לגבות את בן סלמאן ולהדגיש כי האינטרס האמריקאי הוא לשמר את הקשר המיוחד בין ארצות הברית לערב הסעודית. בראייתו הסיבות בגינן קשר זה חשוב לממשל אינן משתנות ולמרות הבעיה הערכית שברצח העיתונאי, הצרכים האסטרטגיים של ארצות הברית, ובראשם התועלת הכלכלית ושותפות המאבק באיראן, מחייבים את ארצות הברית שלא להפנות עורף לממלכה.

אולם, הרושם הוא כי למרות רצונו של הנשיא טראמפ לשים מאחוריו את הפרשה, המילה האחרונה בנושא טרם נאמרה. זאת, לאחר שגם טראמפ עצמו מתייחס באופן ביקורתי למעשה הרצח ותובע מהסעודים לפעול להורדת מחירי הנפט ולסייע לארצות הברית כלכלית וצבאית לקדם את מדיניותה במזרח התיכון. בכל מקרה, נראה כי הלחצים המופעלים על הממשל אינם מיועדים כדי להביא לסיום הקשרים ההיסטוריים עם ערב הסעודית, אלא הם מכוונים לשלוח מסר ולהבהיר הלכה למעשה לממלכה ובעיקר ליורש העצר, בן סלמאן, כי להתנהלות סעודית "לא אחראית" יש מחיר וכי חובה עליה לקחת בחשבון את הצרכים והאינטרסים האמריקאים. חשוב מבחינת הגורמים האמריקאים שלא ייראה כי ניתן לקחת את הממשל כמובן מאליו. בין היתר, מואשם הממשל כי מדיניותו הפייסנית מול יורש העצר חיזקה אצלו את ההערכה כי הממשל יסכים עם כל מהלכיו ויירתע מלבוא עמו חשבון.

סביר כי ארצות הברית וערב הסעודית תמשכנה לראות בקשר ביניהן יעד אסטרטגי ונראה כי לאחר שיחסי ארצות הברית וערב הסעודית שרדו מעורבות של גורמים סעודים בפיגועי 11 בספטמבר 2011, תצלחנה שתי המדינות לצלוח גם את המשבר הנוכחי. יתר על כן, גם בתקופת ממשלים קודמים, ובעת הנוכחית עוד יותר, נושא זכויות האדם לא היווה בסופו של יום גורם מכריע בגיבוש סדר מדיני. אולם, רמת האינטימיות שאפיינה את הקשר מאז החל ממשל טראמפ את כהונתו, ועומק שיתוף הפעולה, צפויים להיות מושפעים מהצעדים שינקוט הממשל האמריקאי ובעיקר מתגובתה של ערב הסעודית למהלכים אלה. מעבר לצעדי הענישה שכבר ננקטו כלפי שורה של גורמים סעודיים, ספק אם הממשל יפנה אצבע מאשימה ישירות כלפי יורש העצר, אך בפניו מספר אופציות לפעולה שלחלקן מכוונים המחוקקים הן בהקשר לרמת שיתוף הפעולה במערכה שמנהלת הקואליציה בראשות הסעודים בתימן והן בהקשר להיקף ולאיכות אמצעי המלחמה שארצות הברית תמכור לערב הסעודית.

עד כה מנסה ההנהגה הסעודית להימנע מביקורת על התגובות בארצות הברית ויורש העצר מנסה לשדר עסקים כרגיל, כולל בסבב הביקורים שערך במדינות ערביות ובהשתתפותו בכינוס מדינות ה-G-20 שנערך בארגנטינה. משרד החוץ הסעודי, בתגובה, גינה את הצעדים האחרונים בסנאט "המבוססים על האשמות לא-מאומתות" ודחה כל מעורבות בענייניה הפנימיים של הממלכה. בתגובה הסעודית הובעה התקווה (או איום משתמע) כי הדיון יישאר פנים-אמריקאי וכי לא יהיו לו השלכות שליליות על היחסים החשובים והאסטרטגיים בין המדינות. אולם, סביר כי ברור למוחמד בן סלמאן כי טרם חלפה הסכנה ויתכן כי הממשל יאלץ לנקוט במהלכים חריפים יותר שיעמידו אותו בפני הדילמה כיצד להגיב.

נראה כי תרחישי התגובה האפשריים מצד הממלכה ינועו בין התעלמות והמתנה עד יעבור זעם, או, לחילופין אימוץ מהלכים תקיפים כדי להמחיש לאמריקאים את המחיר שהם עלולים לשלם אם ידבקו בעמדותיהם (הידוק היחסים עם רוסיה?). בד בבד, הסעודים בדברונו של יורש העצר יכולים גם להוביל מדיניות אקטיבית שמטרתה לשפר את דימוי הממלכה שניזוק, ולהמחיש את הנכסיות שלה ואת ההשלכות האזוריות העלולות להיות לפגיעה במעמדה. מגמה זו מוצאת אולי את ביטוייה כבר עתה בנכונות רבה יותר לתמוך בקידום פתרון מדיני בחסות האו"ם למערכה בתימן וברצון לקדם עסקאות ביטחוניות מול ארצות הברית, בהן רכש של מערכות הגנ"א וקידום עסקה לשת"פ בנושא הגרעין. ייתכנו בהקשר זה גם מהלכים שיעידו על כוונה להגביר את מאמציה בקמפיין נגד איראן ואולי אף, הגם שבסבירות נמוכה יותר (בין היתר גם בשל החלשת מעמדו של

בן סלמאן כלפי פנים ובעולם הערבי/מוסלמי) מהלכים שיבטאו נכונות לקדם נורמליזציה עם ישראל.

מאז החל המשבר סביב פרשת חשוקגי מקפיד ראש הממשלה, בנימין נתניהו, להדגיש את החומרה שברצח העיתונאי, תוך שהוא נמנע מלתקוף ישירות את יורש העצר ומציין את החשיבות שיש לא מייחסת ליציבות של הממלכה כמרכיב במאבק נגד איראן. נראה כי גם הקהילה הבינלאומית בכלל וארצות הברית בפרט מייחסים חשיבות רבה ליציבות הפנימית בערב הסעודית כמרכיב מרכזי בהגנה על האינטרסים הרבים המצויים באזור. עם זאת, מקובלת גם ההנחה כי בצעדים שנקטה הממלכה בהובלתו של מוחמד בן סלמאן, הן במישור הפנימי (בעיקר מאבקי הכוח שהוא מנהל נגד שורה ארוכה של גורמים סעודים ובראש ובראשונה רצח חשוקגי) והן בהקשרים האזוריים (המערכה המתמשכת בתימן, המאבק נגד קטאר ו"חטיפתו" של ראש ממשלת לבנון סעד אל-חרירי ואילוצו להתפטר), יש משום תרומה לערעור היציבות האזורית, והבנה כי הסעודים, במדיניותם, משחקים בפועל לידי האיראנים שעשויים להסיק מכך על החלשות הממלכה וחיזוק מרחב התמרון שלהם.

סדרי העדיפות של ראש ממשלת ישראל בכל הקשור לדרך הטיפול בהשלכות פרשת חשוקגי נכונים, ונראה כי על ישראל להמשיך להלך על הקו הדק שבין גינוי צעדים שיש בהם ביטוי מובהק של הפרת זכויות אדם לבין ההבנה כי הסיכויים להשפיע מבחוץ באופן מהותי על התנהלותו של המשטר בערב הסעודית נמוכים, וכי לממלכה תפקיד חשוב ביצירת המאזן האזורי לקידום האינטרסים של ישראל. לישראל אינטרס בסיסי בשמירה על יציבות הממלכה והיא מבינה כי הגברת הלחץ חיצוני על בית המלוכה בעת הזו יכולה להביא לערעור היציבות, אולם עליה להישמר מפני זיהוי יתר עם יורש העצר מחשש לפגיעה בדימויה המוסרי. גם אם אין לצפות כי כבר בעתיד הקרוב תגיב ערב הסעודית לעמדה של ישראל בנקיטת צעדים חיוביים וממשיים כלפיה, הרי שלטווח הרחוק יהיה לכך משקל בהחלטות שתקבל ההנהגה הסעודית. אולם, בדומה להלך הרוח של המחוקקים האמריקאים, למדיניות בלתי מרוסנת של הסעודים עלולה להיות גם השלכה שלילית על ישראל ולפיכך יש הגיון רב באיתור הדרך שתבהיר גם ליורש העצר, מוחמד בן סלמאן, כי יש מגבלות לשימוש בכוח וכי גם מצדו צריכים להינקט מהלכים שייקחו בחשבון אינטרסים של הגורמים האחרים.